

RECENZJE

Progress in Botany — Fortschritte der Botanik, Bd. 41. Editors: H. Ellenberg, K. Esser, K. Kubitzky, E. Schnepf, H. Ziegler. Springer Verlag, Berlin—Heidelberg—New York 1979. 23 ryc., 5 tab., XI + 356 str. Cena DM 119.—. ISBN 3-540-09769-4.

Tom utrzymany jest w tym samym charakterze co poprzedni¹. Na jego treść składa się 21 artykułów przeglądowych, dotyczących pięciu podstawowych dyscyplin botanicznych. Oto ich wykaz: morfologia roślin — 1 artykuł (cytologia grzybów), fizjologia roślin — 9 artykułów (gospodarka wodna i mineralna, fotosynteza, metabolizm nieorganicznych i organicznych połączeń azotowych, składniki wtórne, wzrost i rozwój, ruchy roślin), genetyka — 5 artykułów (replikacja u eukariontów, rekombinacja aseksualna u roślin wyższych, organizacja i funkcja genomu eukariotycznego, dziedziczenie pozajądrowe, genetyka populacyjna), taksonomia — 2 artykuły (systematyka i ewolucja roślin nasiennych, paleobotanika) i geobotanika — 3 artykuły (chorologia, czwartorzędowa historia flor, fitosocjologia). Artykuły — jak zwykle bardzo treściwe i zwarte — zawierają ogromny ładunek rzetelnych informacji bibliograficznych.

Jan Kornaś

Heinrich Walter: *Vegetation of the Earth and Ecological Systems of the Geo-biosphere*. Springer-Verlag, Berlin—Heidelberg—New York. 2nd ed. XX + 247 str., 124 ryc. Cena DM 28.—. ISBN 0-387-90404-2.

Pierwsza wersja omawianej książki tłumaczona była na język polski². Mimo to ukazanie się

¹ Wiadomości Botaniczne 24 (3): 225—226.

² H. Walter: Strefy roślinności a klimat. PWRiL, Warszawa 1976.

nowego wydania angielskiego zasługuje na uwagę czytelników w naszym kraju. W swej obecnej postaci odbiega ono bowiem bardzo znacznie od pierwowzoru. Wzbogacone zostało wielu faktami, zaczerpniętymi z najnowszej literatury, o czym świadczy m. in. znacznie powiększony wykaz bibliograficzny. Zmieniła się również teoretyczna koncepcja dzieła: autor wprowadził w nim konsekwentnie swój nowy podział ekosystemów Ziemi na strefowe — zonoobiomy (oddzielone przejściowymi pasami zono-ekotonów), piętrowe — orobiomy i uwarunkowane edaficznie — pedobiomy³. Najważniejsze z nich omówiono w oparciu o konkretne dane szczegółowe, zawierające — obok opisu struktury i warunków siedliskowych — także bogaty zasób informacji o funkcjonowaniu ekosystemów, oparty przede wszystkim o wyniki badań Międzynarodowego Programu Biologicznego (IBP). Dlatego obecne wydanie tworzy cenne dopełnienie polskiej wersji książki; może też ono być pomocne jako wprowadzenie w angielską terminologię geobotaniczną.

Jan Kornaś

Heinrich Walter: *Bekenntnisse eines Ökologen. Erlebtes in acht Jahrzehnten und auf Forschungsreisen in allen Erdteilen*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart—New York 1980. Karton, XII, 334 str., 12 ryc., mapa. Cena DM. 19.—. ISBN 3-437-30321-X.

Dorobek Heinricha Waltera tworzy jeden z kamieni węgielnych nowoczesnej ekologii i ekofizjologii roślin. Jego oryginalna metoda charakteryzowania klimatów w oparciu o diagramy pluwiotermiczne, prace o gospodarce wodnej roślin i ich zbiorowisk, regionalne mo-

³ Por. *Wiadomości Botaniczne* 21 (3): 204—205.

nografie geobotaniczne i znakomite podręczniki cieszą się zasłużoną sławą i wzięciem (por. *Wiadomości Botaniczne* 16: 264, 265; 18: 150; 19: 200, 267; 21: 204; 24: 223). Wydana obecnie autobiografia ukazuje, jak układały się koleje życia tego nieustrudzonego badacza i jak powstał jego imponujący dorobek.

Książka ma charakter bardzo osobisty i bezpretensjonalny. Autor opowiada w niej kolejno o swych latach młodości, spędzonych w Rosji, którą opuścił w 1919 roku, o studiach i pracy uniwersyteckiej w międzywojennych Niemczech, o okresie drugiej wojny światowej, kiedy działał jako botanik z ramienia władz niemieckich w Poznaniu i na Ukrainie, i wreszcie o wielkich podróżach badawczych do wszystkich kontynentów Ziemi po drugiej wojnie światowej. W relacjach tych krótko tylko wspomina o zagadnieniach botanicznych, jakimi się zajmował, i wynikach, jakie uzyskał, przytacza natomiast bardzo wiele informacji kronikarskich, z których wyłania się interesujący obraz środowisk, w jakich pracował, oraz ludzi i idei, z którymi się stykał. Nam Polakom trudno się pogodzić z działalnością naukową i organizacyjną H. Waltera w okresie drugiej wojny światowej w okupowanej Polsce i ZSRR. Nie sposób wszakże nie przyznać jego książce rangi niezwykle bogatego źródła informacji i interesującego dokumentu trzech ćwierćwieczy dziejów europejskiej botaniki. Pojawiają się na jej kartach także botanicy polscy, B. Hryniewiecki, W. Szafer i B. Pawłowski, o których autor wyraża się z uznaniem i sympatią. Niezwykłym rysem H. Waltera jest jego zafascynowanie przyrodą, kulturą i nauką Wschodu, przede wszystkim rosyjską, niezaprzeczną zasługą to, że dorobek tej nauki zawsze znakomicie znał, cenił i szeroko rozpowszechniał.

Jan Kornaś

Rudolf Schubert: *Pflanzengeographie*. 2., bearbeitete Auflage. (Wissenschaftliche Taschenbücher 35). Berlin 1980, Akademie-Verlag. 307 str., 78 ryc. Cena 12.50 M. BN 760 028 1 (7035).

Książka ma charakter zwięzłego i przystępnego wykładu podstaw ogólnej geografii roślin. Po sprecyzowaniu przedmiotu i zakresu badań tej dyscypliny oraz omówieniu jej metodyki

i historii rozwoju autor zajmuje się pokrótce problematyką trzech zasadniczych działów geografii roślin: florystycznego (zasięgi jednostek taksonomicznych, florystyczny podział Ziemi), historycznego (dzieje rozwoju flor Ziemi ze szczególnym uwzględnieniem okresu trzeciorzędu i czwartorzędu oraz historycznej roli człowieka) i ekologicznego (rola czynników klimatycznych i edaficznych, formy życiowe roślin). Najobszerniejszy rozdział poświęcony jest omówieniu strefowego układu formacji roślinnych na Ziemi. Całość zamyka wykaz najważniejszych pozycji bibliograficznych. Książka napisana jest przejrzysto i dobrze ilustrowana. Można ją przeto polecić, zwłaszcza na użytek studentów, i to zarówno biologii jak i geografii.

Jan Kornaś

Wanda Rudnicka-Jeziarska: *Chaetomiales — Czuprynkowe*; Bogusław Sałata: *Protomycetales — Pierwogrzybowe*. *Flora Polska, Rośliny zarodnikowe Polski i ziem ościennych, Grzyby (Mycota) Workowce (Ascomycetes)*, Tom 12, PWN, Warszawa—Kraków 1979, 216 stron, 97 rycin, 10 fotografii (w 3 tablicach), cena zł. 60.—

Ukazujące się poszczególne tomy Flory Polski (*Mycota*) budzą duże zainteresowanie nie tylko w Polsce, ale i poza granicami naszego kraju. O wielkim zainteresowaniu tym wydawnictwem świadczy fakt, że pojawiające się tomy Flory rejestrowane są już w bieżącej ewidencji światowej literatury mikologicznej (*Bibliography of Systematic Mycology compiled from world literature by Commonwealth Mycological Institute, Kew, England*). Z tym większym więc zainteresowaniem należy powitać ukazanie się XII tomu Flory Polski, w którym zawarte są 2 prace: obszerna monografia workowców z rzędu *Chaetomiales* przygotowana przez W. Rudnicką-Jeziarską, oraz krótkie opracowanie rodziny *Protomycetaceae* przez B. Sałatę.

Pierwsza z wymienionych prac oparta jest na bogatym materiale pochodzącym głównie ze zbiorów własnych, przy czym izolowane z podłoża grzyby hodowano w czystych kulturach na różnego rodzaju pożywkach. Jako materiały porównawcze i uzupełniające posłużyły również zbiory zielnikowe, udostępnione przez liczne ośrodki naukowe z kraju i z zagranicy.

Na początku pracy Autorka wprowadza czytelników w znajomość tej specyficznej grupy grzybów, przedstawiając wiele szczegółów z zakresu morfologii, biologii, prowadzenia czystych kultur itp. Główny trzon pracy to klucze do oznaczania i opisy wszystkich znanych z Polski (i możliwych do znalezienia u nas) gatunków grzybów z rzędu *Chaetomiales*. Wnikliwie przedstawione diagnozy uzupełnione są dodatkowo szeregiem szczegółów o charakterze ekologicznym i geograficznym. Podane są również liczne uwagi natury taksonomicznej. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że wszystkie opisywane w książce gatunki (w liczbie 81) przedstawione są na starannie wykonanych rycinach, które obrazują liczne szczegóły dotyczące budowy peritecjów oraz izolowanych z ich wnętrza worków i zarodników.

W zakończeniu pracy Autorka przedstawia bogaty zestaw (128 pozycji) ważniejszych publikacji związanych tematycznie z prezentowaną pracą. Zestaw ten obejmuje między innymi szereg najnowszych pozycji bibliograficznych z całego świata — jest więc ogromną pomocą dla specjalistów zajmujących się workowcami z rzędu *Chaetomiales*. Praca W. Rudnickiej-Jezińskiej przydatna będzie również szerokim rzeszom wielu specjalistów-praktyków (np. mikrobiologom, leśnikom zajmującym się technologią drewna, przemysłowcom branży papierniczej itp.), gdyż grzyby opisywane w tej pracy mają między innymi zdolność rozkładania drewna, trocin, forniru, papieru, bibuły, tektury a nawet celofanu. Przyczyniają się one również do mineralizacji szczątków organicznych, występujących zarówno w glebie jak i w ziemi kompostowej.

Druga z wymienionych prac, zawarta w niniejszym tomie Flory dotyczy grzybów Pierwogrybowych — *Protomycetales*. Są to grzyby pasożytnicze roślin naczyniowych infekujące zazwyczaj łodygi, ogonki liściowe lub liście, rzadziej szypułki kwiatowe i korzenie. Rząd *Protomycetales* obejmuje tylko jedną rodzinę *Protomycetaceae*, do której należy na świecie około 50 gatunków zgrupowanych w 6 rodzajach (w Europie występuje tylko 5 rodzajów). W niniejszym opracowaniu Autor podaje klucze do oznaczania i opisy 8 gatunków znanych z Polski i 12 możliwych do znalezienia w naszym kraju, przy czym tylko 2 gatunki spotykane są u nas stosunkowo często, pozostałe znane są z nielicznych stanowisk. Klucze i opisy poprzedzone

są wstępem, w którym Autor podaje szereg szczegółów dotyczących budowy i rozwoju owocników oraz biologii tych mało znanych grzybów. Zamieszcza również rozważania na temat ich stanowiska w systemie. Dla specjalistów zajmujących się grzybami z rzędu *Protomycetales*, Autor udziela szereg wskazówek metodycznych na temat ich zbierania, przechowywania i hodowania na sztucznych pożywkach.

Prócz specjalistów (naukowców) praca ta zainteresuje na pewno szerokie kręgi fitopatologów (praktyków).

Barbara Gumińska

C. C. Charkiewicz (red.): *Flora i rastitel'nost' Ussurijskiego zapowiednika*. Moskwa 1978. Izd. Nauka. 268 str., 6 tabel, 24 fotografie. Cena 2 rb. 90 kop.

W dobie tak intensywnych przemian szaty roślinnej spowodowanych działalnością człowieka, doceniamy już dzisiaj, a tym bardziej w przyszłości doceniać będziemy znaczenie całościowych opracowań florystycznych tych nielicznych już obszarów, których roślinność zachowała jeszcze swój pierwotny charakter. Studia takie dostarczają cennych materiałów porównawczych, stanowiących punkt odniesienia w szeroko pojętych rozważaniach geobotanicznych. Są to badania, których sam przedmiot staje się coraz bardziej zagrożony, a niekiedy wręcz ginie na naszych oczach. Stąd prace badawcze tego typu trzeba postawić dziś w rzędzie jednych z najpilniejszych do zrealizowania zadań.

O docenieniu wagi tych zagadnień przez Akademię Nauk ZSRR świadczy podjęcie w bieżącej pięcioletce problemu dotyczącego ochrony i racjonalnego wykorzystania świata roślinnego. W ramach tego problemu ważnym i ambitnym zadaniem, jakie podjęli botanicy radzieccy jest opracowanie flor poszczególnych rezerwatów (zapowiedników). Spośród 10 zapowiedników na Dalekim Wschodzie, ukazały się drukiem „Flory” trzech następujących: „Kedrowaja Pad”, zapowiednika Siłhote-Alinskiego oraz Ussuryjskiego. Niniejsza recenzja dotyczy książkowego opracowania flory i roślinności zapowiednika Ussuryjskiego im. W. L. Komarowa. Jest to rezerwat utworzony w r. 1932 z inicjatywy wybitnego botanika Komarowa, w celu ochrony formacji leśnych o charakterze pierwotnym, reprezenta-

tywnych dla prowincji mandżurskiej. Rezerwat położony 125 km na północny-wschód od Władywostoku, podlega organizacyjnie Instytutowi Biologiczno-Glebowemu AN ZSRR we Władywostoku i stanowi prawdziwy poligon badawczy pracowników tego instytutu.

W r. 1974 czternastoosobowa grupa pod kierunkiem wybitnego botanika prof. C. C. Charkiewicza podjęła kompleksowe badania na terenie rezerwatu, których rezultatem są dwa opracowania książkowe: popularno-naukowe pt. „Rastitielnyj i żywotnyj mir Ussurijskiego zapowiednika”, które ukazało się w r. 1977 oraz omawiana tutaj „Flora i rastitielnost Ussurijskiego zapowiednika”. Po przedmowie pióra C. C. Charkiewicza, redaktora książki, następuje rozdział omawiający fizyczno-geograficzne warunki rezerwatu, napisany przez W. I. Tarankowa, w którym autor charakteryzuje położenie, rzeźbę, podłoże geologiczne, stosunki wodne, klimat oraz gleby. Każdy z tych elementów omawiany jest w powiązaniu z florą i roślinnością. Dalszych sześć rozdziałów poświęconych jest kolejno następującym grupom roślin: glonom, grzybom, mikoflorze glebowej, porostom, mszakom oraz roślinom naczyniowym. Autorami wymienionych tu kolejnych rozdziałów są: L. A. Kucharenko i L. A. Miedwiediewa (glony), I. A. Bunkina (*Micromycetes*), M. M. Nazarowa (*Macromycetes*), L. N. Jegorowa (mikoflora glebowa), L. A. Knjażewa (porosty), Ł. W. Bardunowa i W. J. Czerdancewa (mszaki) oraz T. A. Bezdelewa i C. C. Charkiewicz (rośliny naczyniowe). Autorzy oparli się zarówno na badaniach własnych, jak i swych poprzedników, podsumowując około 60-letni dorobek badań florystycznych prowadzonych na terenie rezerwatu. W każdym z tych rozdziałów autorzy podają na wstępie ogólną charakterystykę danej grupy roślin na

obszarze rezerwatu, a następnie przytaczają pełny wykaz gatunków z podaniem ich rozmieszczenia, częstości występowania, siedlisk oraz zbiorowisk roślinnych. Uderza ogromna różnorodność i bogactwo flory rezerwatu. Na obszarze 40500 ha rosną tu 824 gatunki roślin naczyniowych, wśród których spotyka się szereg gatunków rzadkich. Piętnaście z nich wymienionych jest w ogólnoradzieckiej „Czerwonej księdze” roślin ginących i zagrożonych, a kilkanaście innych znajduje się w regionalnej „Czerwonej księdze” gatunków rzadkich na radzieckim Dalekim Wschodzie. Z roślin zarodnikowych szczególnie bogato reprezentowane są grzyby, bo aż przez 1364 gatunki.

Ostatni rozdział, pióra N. G. Wasiliewa, A. D. Guriewa i G. E. Kurencowej poświęcony jest roślinności rezerwatu. Zapowiednik Ussuryjski jest rezerwatem leśnym, a lasy pokrywają tu ok. 99% jego powierzchni. Autorzy podają przegląd formacji leśnych i ich charakterystykę siedliskową, skład florystyczny oraz udział powierzchniowy i rozmieszczenie poszczególnych formacji w rezerwacie.

Książkę uzupełniają dobrze dobrane czarno-białe fotografie. Na końcu znajduje się obszerny wykaz literatury oraz indeks nazw rodzajowych dla wszystkich roślin w języku łacińskim, a dla roślin naczyniowych także w języku rosyjskim.

Omawiana książka może stanowić godny do naśladowania przykład monograficznego opracowania szaty roślinnej obszaru chronionego. Badaczom z Europy Środkowej bardzo dobrze przybliży florę i roślinność Dalekiego Wschodu, ciągle jeszcze niedostatecznie poznaną, a tak istotną przy rozpatrywaniu historii rozwoju flor umiarkowanych półkuli północnej oraz problemów ewolucji i systematyki roślin kwiatowych.

Halina Piękoś-Mirkowa